

Tilburg University

De tweede marathonzitting van de ministerraad van de Europese Economische Gemeenschap

Alting von Geusau, F.A.M.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1964

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Alting von Geusau, F. A. M. (1964). De tweede marathonzitting van de ministerraad van de Europese Economische Gemeenschap: Achtergrond en betekenis voor de Europese integratie. *Maandschrift Economie*, 28(6), 233-252.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ECONOMIE

Tijdschrift voor Algemeen Economische
Bedrijfs-Economische en Sociale Vraagstukken

Acht en twintigste jaargang

No. 6

maart 1964

DE TWEEDE MARATHONZITTING VAN DE MINISTERRAAD VAN DE EUROPESE ECONOMISCHE GEMEENSCHAP

Achtergrond en betekenis voor de Europese integratie.

door

Jhr. Dr. F. A. M. ALTING VON GEUSAU

Maandagmiddag 23 december 1963 bereikte de ministerraad van de EEG overeenstemming over een aantal besluiten, hetwelk gebaseerd was op een compromisvoorstel dat, — zaterdagavond daaraan voorafgegaan — door de Europese Commissie was ingediend. Voorzitter Hallstein bracht het bereikte resultaat aldus onder woorden: „Een jaar van stilstand in de EEG is voorbij. Het vertrouwen in de Gemeenschap is bevestigd.” Deze overeenstemming was het resultaat van drie weken, bijna onafgebroken, moeizaam onderhandelen op ministerieel niveau; reeds bij voorbaat gedoopt als „Marathon”zitting.

In feite ging het hier om de tweede Brusselse marathon, omdat een soortgelijke zitting had plaats gevonden bij de overgang naar de tweede etappe van de EEG in december 1961/januari 1962. De overeenstemming die toen bereikt werd, was het resultaat van nog moeizamere en nog langdurigere besprekingen. Aan de besluiten van 14 januari 1962 tot overgang naar de tweede etappe (per 1 januari 1962) gingen ruim vier weken van onderhandelingen vooraf. De besluiten van 14 januari 1962 werden algemeen toegejuicht. Voor Hallstein betekenden zij een bevestiging van de „positieve en actieve wil”, waarvan „de levenskracht en de versterking van de Gemeenschap afhangen”; zij betekenden ook „dat de Gemeen-

schap definitief een periode (was) ingetreden waar geen terugkeer mogelijk is".¹⁾

De Amerikaanse regering uitte bedenkingen in beide gevallen. In 1962 vreesde de VS een destructieve concurrentie tussen de VS en de EEG, indien geen maatregelen tot onderlinge coördinatie van het handelsbeleid genomen zouden worden. In december 1963 werd Amerika als één van de voornaamste verliezers beschouwd.²⁾

Om een nader inzicht te verkrijgen in de betekenis van de tweede marathon voor het Europese integratieproces, wil ik vooral twee aspecten nader bespreken: (1) *de methode van besluitvorming*; opvallend is hierbij de grote overeenkomst in de methode tussen de beide zittingen. (2) *de betekenis van de vraagstukken*, waarover besluiten zijn genomen. In beide zittingen was de totstandkoming van een gemeenschappelijk landbouwbeleid de kern van de moeilijkheden EN van de bereikte resultaten. Het vraagstuk van de externe betrekkingen speelde eveneens een grote rol. Beide groepen van vraagstukken zijn bovendien — zoals vooral sinds de Europese crisis van januari 1963 is gebleken — van essentieel belang in het integratieproces.

De methode van besluitvorming

Bij de totstandkoming van een gemeenschappelijk beleid tussen de lid staten van de EEG moet een compromis en zo mogelijk een gemeenschapsstandpunt bereikt worden over een groot aantal zeer concrete, afzonderlijke, nationale en vaak tegenstrijdige belangen. De praktijk bewijst, dat besluiten daarover het beste totstandkomen, indien men tevoren overeenkomt een aantal vraagstukken vóór een bepaalde datum af te handelen. Stelt men nu de besluitvorming zo lang mogelijk uit, dan komt men tot het systeem van „procedurele dwang”, dat t.a.v. de beide marathonzittingen is toegepast.

De voorbereidingsfase

Voor de eerste marathonzitting vond men het aanknopingspunt hiervoor in art. 8 van het verdrag. Lid 3 van dit artikel bepaalt:

„De overgang van de eerste naar de tweede etappe is afhankelijk van de vaststelling dat het wezenlijke van de doeleinden,

¹⁾ Hallstein, De overgang naar de tweede etappe van de Gemeenschappelijke Markt. *Bulletin* van de EEG. 1962, nr. 2, blz. 8.

²⁾ Vgl. de *New York Times* van 15 januari 1962 en 24 december 1963.

uitdrukkelijk door dit verdrag voor de eerste etappe bepaald, daadwerkelijk is bereikt en dat, behoudens de in het verdrag genoemde uitzonderingen en procedures, de verplichtingen zijn nagekomen."

De Europese Commissie ¹⁾ — die zich sinds 1958 met voortvarendheid gezet had aan de uitwerking van een gemeenschappelijk landbouwbeleid, — gaf als haar zienswijze, daarbij gesteund door het Europees Parlement, dat het wezenlijke van de doeleinden slechts dan daadwerkelijk bereikt zou zijn, indien men het tevoren eens werd over de grondlijnen van het gemeenschappelijk landbouwbeleid, over de toepassing van de artikelen 85, 86 en 119, alsmede een nadere uitwerking van titel III van het verdrag.²⁾ Gesteund door de bepaling van hetzelfde artikel, dat „deze vaststelling geschiedt...door de Raad die met eenparigheid van stemmen besluit", benadrukte de Franse delegatie de noodzaak om het eens te worden over de landbouwpolitiek. In de onderhandelingen over de Britse toetreding tot de EEG — sinds oktober 1961 begonnen — verlangde de Franse minister van buitenlandse zaken uitstel van onderhandelingen over landbouw- en associatievraagstukken, totdat de Raad hierover een aantal besluiten zou hebben genomen bij de overgang naar de tweede etappe.

Voor de tweede marathonzitting, was het systeem van „procedurele dwang" het gevolg van de wens om de stagnatie — ontstaan door de crisis van januari 1963 — te doorbreken. Tijdens de 100ste zitting op 2 april 1963, besloot de Raad, op voorstel van de Duitse minister van buitenlandse zaken, een gecoördineerd programma van zijn werkzaamheden voor 1963 op te stellen. Doel was om een werkprogramma en tijdschema op te stellen, dat zich in de eerste plaats met de buitenlandse betrekkingen bezig hield. De verschillende onderdelen van het werkprogramma werden besproken in de Raadszittingen van 8 en 9 mei, 30-31 mei en 10-11 juli. Zij werden aangenomen op 29-30 juli; de definitieve tekst werd in de zitting van 23-24 september vastgesteld.³⁾

¹⁾ *Vijfde Algemeen Verslag* over de werkzaamheden van de Gemeenschap. Europese Economische Gemeenschap. Commissie. Juni 1962, par. 1.

²⁾ resp. mededinging, sociaal beleid en vrij verkeer van personen, diensten en kapitaal,

³⁾ Vgl. *Bulletin* van de EEG. 1963: nr.7, blz. 21-22; nr. 8, blz. 15; nr. 9/10, blz. 30-34; Ik noem hier slechts de belangrijkste onderdelen.

Op 8 en 9 mei sprak de Raad over de buitenlandse betrekkingen en de landbouw, dit laatste op Frans aandringen. Hij nam het besluit om vóór 31 december 1963 een standpunt te bepalen t.a.v. de onderhandelingen in het kader van het GATT ¹⁾; dit besluit werd bevestigd in de definitieve tekst. Over de contacten met Engeland werd echter geen overeenstemming bereikt. Dit gebeurde pas op 10-11 juli, toen de Raad besloot tot een driemaandelijks gesprek op ministerieel niveau in de Raad van de Westeuropese Unie, waarbij de Commissie aanwezig kon zijn, wanneer economische vraagstukken aan de orde waren. De Raad besloot vervolgens op 8 mei om vóór 31 december 1963 verordeningen vast te stellen voor een marktordening in de sectoren melkprodukten, rundvlees en rijst. In de definitieve tekst is dit verruimd met zuivelprodukten. Eveneens werd het besluit genomen vóór 1 juli 1963 een beslissing te nemen betreffende de eerste aanpassing van de graanprijzen voor de campagne 1963/64 (dit gebeurde op 18 juni), en vóór 1 januari 1964 te beslissen over de vaststelling van de prijzen voor de campagne 1964/65. Over het tijdschema voor beslissingen in de sector suiker en de toepassing van verordening 25 (financiering van de landbouwpolitiek), heeft de Raad geen overeenstemming kunnen bereiken. De ontwerp-toepassingsverordeningen van verordening 25 (voorwaarden voor steunverlening en financieel reglement) zijn echter wel onderdeel van de besprekingen geweest.

De definitieve tekst van het werkprogramma voegt aan de hiervoor besproken lijst van onderwerpen vele vraagstukken toe (b.v. associatie, vervoerbeleid, sociale politiek, belastingpolitiek, mededingingsbeleid, monetair, conjunctuur-, ontwikkelings-, en structuurbeleid, energiepolitiek). In al deze gevallen echter is geen tijdschema voor besluiten vastgesteld. Ook de institutionele paragraaf beperkt zich tot een studie opdracht aan de permanente vertegenwoordigers betreffende het Parlement, rationalisatie van de werkzaamheden van de Raad en fusie van de executieven.

Het werkprogramma voor de tweede marathonzitting hield dus slechts een bindende afspraak in over de ordening van de markten voor een tweede categorie landbouwprodukten en over de bepaling van een standpunt in de komende GATT onderhandelingen. Of om de betekenis van de „uitweg” uit de crisis tot zijn reële proporties terug te brengen: een werkelijk bindend werkprogramma stond

¹⁾ Deze beslissing hing tevens samen met de noodzaak een standpunt te bepalen voor de inleidende GATT besprekingen, die van 16-21 mei 1963 plaats zouden vinden.

slechts vast voor de genoemde landbouwprodukten. De bereidheid, immers, van de gemeenschap om tot accoorden te komen in de Kennedy-ronde, hangt niet af van de vaststelling vooraf van een aantal beginselen, maar eerder van de oriëntatie van het hele beleid en de houding tijdens de onderhandelingen. Dit laatste blijft voorts nog afhankelijk van de richtlijnen, die de Raad met eenparigheid van stemmen aan de Commissie moet geven tijdens de onderhandelingen (art. 111 van het verdrag).

Nog duidelijker dan in 1961, gaf de Franse regering uiting aan zijn opvattingen over het werkprogramma¹⁾. Naar zijn mening ging het in 1963 eigenlijk alleen over de voortgang van het landbouwbeleid. De EEG zou naar zijn mening geen zin hebben, als Europa niet in staat is zich *volledig* met eigen landbouwprodukten te voeden. Daarom was voor de Franse regering de totstandkoming van het landbouwwerkprogramma *voorwaarde* voor: (1) het voortbestaan van de EEG; (2) de contacten met Engeland in het kader van de WEU; en (3) het aangaan van onderhandelingen in de Kennedy-ronde. Bezieet men het definitieve werkprogramma van de Raad — met welks definitieve vaststelling de persconferentie „toevallig” samenviel — tegen de achtergrond van dit standpunt, en in afwezigheid van even duidelijke standpunten van de andere lidstaten, dan zou het in de komende marathon gaan over het alternatief: aanvaarding van een autarkisch georiënteerd landbouwbeleid, of einde van de EEG, voorzover het althans om meer ging dan louter een douane-unie voor industriële produkten. De Europese Commissie, die kennelijk het gevaar van dit alternatief begreep, stelde begin november 1963 een ontwerp voor — het z.g. plan Mansholt — om te komen tot de vaststelling van een gemeenschappelijke graanprijs ineens met ingang van 1 juni 1964. Eind november verkreeg zij de algemene instemming op dit plan van het Europees Parlement.

Het verloop van de onderhandelingen

Wanneer men het feitelijk verloop van de onderhandelingen in de eerste en tweede marathon vergelijkt, is het opvallend, hoezeer het systeem van de *procedurele dwang* in beide gevallen op analoge wijze is toegepast. Vooral de Franse delegatie wist in beide zittingen op uiterst knappe wijze van deze methode gebruik te maken om een aantal verordeningen over het gemeenschappelijk landbouwbeleid af te dwingen.

¹⁾ Vgl. Persconferentie van President de Gaulle van 29 juli 1963.

De beraadslagingen strekten zich in beide zittingen uit over een aantal weken — vaak tot diep in de nacht — en werden slechts voor de weekends onderbroken ¹⁾. De Franse taktiek was er in het bijzonder op gericht het Duitse verzet tegen de bepalingen van het landbouwbeleid te breken.

In beide zittingen is het *karakter van de Raad* en de gegroeide methode van besluitvorming in de Raad van doorslaggevende betekenis geweest voor het verloop van de onderhandelingen.

De Raad is n.l. zowel orgaan van de Gemeenschap, als orgaan waarin de belangen van de lid staten vertegenwoordigd zijn. In de structuur van de Gemeenschap is hij het centrale — vooral regelgevend — orgaan. Alle belangrijke beslissingen over de uitwerking en toepassing van het EEG-verdrag moeten door de Raad genomen worden. Als orgaan, waarin de nationale belangen van de lid staten vertegenwoordigd zijn, heeft hij tot taak zorg te dragen voor de coördinatie van het algemeen economisch beleid van de leden (art. 145 van het verdrag). De praktijk heeft bewezen, dat deze twee taken onafscheidelijk zijn, zodat de besluiten van de Raad in de meeste gevallen het resultaat zijn van een compromis tussen nationale belangen. Deze praktijk is met name ook het gevolg van de samenstelling van de Raad (leden van de regering, volgens art. 146 van het verdrag).

Deze bepaling, die inhoudt, dat de besprekingen plaats vinden *rechtstreeks* tussen diegenen, die op het nationale vlak, politiek verantwoordelijk zijn voor het beleid, leidt tot een verscherping van de belangentegenstellingen, maar ook tot een verhoogde besluitvaardigheid. Beslissingen kunnen immers genomen worden, zonder dat vooraf gedetailleerde instructies gevraagd moeten worden. In beide marathonzittingen, die tot resultaat moesten komen over een stuk gemeenschapsbeleid, zien wij daarom twee belangrijke verschijnselen optreden: (1) De regeringen waren niet door één, maar door vrijwel alle betrokken ministers en/of staatssecretarissen vertegenwoordigd. Zo werd aan de beraadslagingen deelgenomen door de (meeste) ministers van buitenlandse zaken, buitenlandse handel, economische zaken, financiën, landbouw en (tijdens de eerste marathon) sociale zaken. In dit breed overleg valt vooral in de tweede marathon een — ook uit politiek oogpunt — interessante ontwikkeling op, die zowel een verdeling van werkzaamheden als een onderscheid in bevoegdheden inhoudt. Op 2 en 3 december ver-

¹⁾ De eerste marathonzitting vond plaats van 18-22, 29-30 december 1961 en van 4-6, 8-14 januari 1962; de tweede van 2-3, 9-12, 16-21 en 23 december 1963.

gaderden de ministers van buitenlandse zaken en economische zaken over het standpunt inzake de Kennedy-ronde, zonder overigens tot een mandaat voor de Commissie te komen. De ministers van landbouw vergaderden afzonderlijk van 3-18 december over de technische zaken van het landbouwbeleid. Op 18 december vergaderden de ministers van economische zaken over de Kennedy-ronde, terwijl de ministers van buitenlandse zaken spraken over algemene vraagstukken ¹⁾. Vanaf 19 december werden deze besprekingen samengevoegd in een breed samengestelde Raad, waarin de „politieke” besluiten genomen werden. (2) Het belang van de onderhandelingen werd bovendien onderstreept door het feit, dat in de meeste landen, voltallig kabinetsberaad voorafging aan de belangrijke beslissingen. Vooral de Franse regering gebruikte dit beraad in Parijs — tijdens de tweede marathon — als middel om overeenstemming af te dwingen.

De rol, die de *Europese Commissie* in de twee marathonzittingen gespeeld heeft, is eveneens een uiterst belangrijke factor in de onderhandelingen geweest. Als onafhankelijk gemeenschapsorgaan is haar voornaamste taak om aan de Raad voorstellen te doen over de uitwerking van een gemeenschappelijk beleid. De Raad kan slechts met eenparigheid van stemmen een besluit nemen, dat van een formeel voorstel afwijkt (art. 149 verdrag).

In beide zittingen ging het echter vooral om besluiten, die in ieder geval met eenparigheid van stemmen genomen moesten worden. Dit hield in, dat de voornaamste taken van de Commissie — vooral tijdens de onderhandelingen — lagen op het gebied van initiatief, advies en bemiddeling. Tijdens de eerste marathon leidde bemiddeling in twee gevallen niet tot het gewenste resultaat. Bij het vastlopen van het debat over de landbouw op 22 december 1961, verklaarde Hallstein, dat er niettemin voldoende overeenstemming was over de beginselen van het landbouwbeleid om te kunnen besluiten tot overgang naar de tweede etappe. Het advies werd verworpen door de Franse delegatie, die stelde, dat het vaststellen van verordeningen voorwaarde was voor de overgang. Op 30 december herhaalde Hallstein dit standpunt, nu echter — zoals bekend werd — namens een meerderheid in de Commissie. De Franse en Nederlandse delegaties waren het eens met de minderheid in de Commissie, die de voorwaarden voor de overgang nog niet vervuld achtten.

¹⁾ De ministers van buitenlandse zaken bespraken op 2 en 18 december ook een aantal andere vraagstukken.

Meer succes had de Commissie in januari 1962. Haar compromisvoorstel — in de vorm van gewijzigde ontwerpverordeningen voor de sectoren graan, eieren, varkensvlees, slachtpluimvee en wijn, alsmede voor de mededinging in de landbouw — werd op 6 januari ingediend en was de basis van het accoord, dat op 14 januari 1962 bereikt is. In dit verband dient evenwel nog vermeld te worden, dat de aanvaarding door de Raad van een verordening (nr. 25) inzake de financiering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid (de oprichting van het Oriëntatie- en Garantie Fonds) aanzienlijk afweek van de voorstellen van de Commissie. Deze vrij gedetailleerde regeling, in een aparte verordening, van de financiering is — op het laatste moment — op Frans initiatief aangenomen ¹⁾).

Tijdens de tweede marathon intervenueerde de Commissie eveneens op succesvolle wijze in de onderhandelingen. Met name in de nacht van 21 op 22 december 1963, kwam de Commissie met een compromisvoorstel — in de vorm van een *package deal* — dat, na enige wijzigingen vooral door Nederlands verzet, leidde tot overeenstemming op 23 december.

De inhoud van deze overeenstemming was, in het kort, als volgt: er was een accoord bereikt over de verordening v.w.b. melk- en zuivelprodukten, rundvlees en rijst, alsmede over twee toepassingsverordeningen van verordening 25 (één over de voorwaarden voor financiering, en een financieel reglement). De definitieve teksten zullen (evenals in 1962 het geval was) in april worden vastgesteld. De Raad heeft vervolgens richtlijnen goedgekeurd met betrekking tot de deelname van de Gemeenschap in de komende GATT onderhandelingen. Verder heeft de Raad besloten de controle van het Europees Parlement op de uitgaven van het Fonds in februari te bespreken met het vraagstuk van de bevoegdheden van het Parlement en enige andere institutionele vraagstukken. De beslissing over het Commissie voorstel om een gemeenschappelijke graanprijs vast te stellen, is uitgesteld tot uiterlijk 14 april 1964. Over een verordening inzake een gemeenschappelijk beleid voor vetstoffen moet vóór 1 november 1964 een besluit genomen worden.

Vergelijkt men tenslotte de onderhandelingsprocedure in de twee zittingen in het algemeen, dan dienen nog enkele punten vermeld

¹⁾ *Zittingsdocumenten* van het Europees Parlement. 1963-1964. Doc. 81. Verslag namens de Commissie voor de landbouw nopens een gewijzigd voorstel van de EEG-Commissie aan de Raad voor een verordening betreffende de voorwaarden voor het verlenen van bijstand door het Europese Oriëntatie- en Garantie Fonds voor de Landbouw.

ding, die mede oorzaak zijn van het verschil in beoordeling van het bereikte resultaat.

Bij de overgang naar de tweede etappe kon het systeem van procedurele dwang gebaseerd worden op het verdrag (art. 8); bovendien werd het gesteund door het Europese Parlement en gedragen door de Commissie en de politieke wil van de lid staten.

Het tijdschema voor 1963, was het resultaat van een ongemakkelijk compromis tussen de lid staten. Na de crisis van januari 1963 ontbrak de gemeenschappelijke politieke wil en de overeenstemming over de toekomstige oriëntatie van de Gemeenschap. De verwarring in het Europese Parlement ¹⁾ en de geringe rol, die de Commissie was toebedeeld in de opstelling van het werkprogramma, toonden te duidelijk, dat het systeem van de procedurele dwang tenslotte alleen door de Franse regering werd gehanteerd ten behoeve van Franse belangen. Daarmee werd het van een mogelijk heilzaam instrument in dienst van de Gemeenschap tot een gevaarlijk wapen in dienst van een nationaal belang, dat onvoldoende tegenspel kreeg.

De betekenis van de vraagstukken

Zoals ik reeds in het begin gesteld heb, speelden de vraagstukken van een gemeenschappelijk landbouwbeleid en van de externe betrekkingen van de EEG een centrale rol in de beide marathonzittingen. Alvorens op de beide vraagstukken afzonderlijk in te gaan, is het van belang hier reeds op hun samenhang te wijzen. Het doel van de EEG is niet slechts de afschaffing van beperkingen in het onderling handelsverkeer, maar ook de totstandkoming van een gemeenschappelijk beleid in alle sectoren van de economische en sociale politiek. Evenzeer heeft het verdrag niet slechts gekozen voor een methode van louter intergouvernementele samenwerking, maar van integratie. Dit doel en deze methode zijn niet slechts bedoeld om zes economieën tot één gemeenschappelijke markt of zelfs tot één politieke eenheid samen te smelten. Wezenlijk ging het er ook om, langs de weg van economische eenwording tussen een beperkte groep staten bij te dragen tot de oplossing van de verdeeldheid, die zoveel schade over Westeuropa en de wereld had gebracht. De oplossing van de landbouwvraagstukken kan in dit licht als een *test case* beschouwd worden: in geen sector immers lag het verband tussen liberalisering en gemeenschappelijk beleid binnen de Gemeenschap zo voor de hand; in geen sector

¹⁾ Deze verwarring is ook te wijten aan het feit, dat het Parlement nooit op adequate wijze geraadpleegd is over het gemeenschappelijk landbouwbeleid.

ook is de wanorde op de wereldmarkt zo duidelijk en kan de oriëntatie van de groep staten met de grootste landbouwimport van zo doorslaggevende betekenis zijn.

Het gemeenschappelijk landbouwbeleid

Het EEG-verdrag wijdt een aparte titel aan de landbouw. Uitgangspunt van de daarin vervatte bepalingen is, dat de ontwikkeling van de gemeenschappelijke markt voor landbouwprodukten *gepaard dient te gaan* met de totstandkoming van een gemeenschappelijk landbouwbeleid (art. 38 (4) van het verdrag).

Een blik op de situatie van de landbouw in de verschillende landen ¹⁾ rechtvaardigt geheel dit uitgangspunt. De landbouw is immers in alle landen onderhevig aan sterke beschermingsmaatregelen (als gevolg van het achterblijven van de landbouw bij andere sectoren van de economie, als gevolg daardoor van sociale motieven en politieke druk, deels ook uit autarkische overwegingen). De toegepaste beschermingsmaatregelen zijn in ieder land verschillend. Het gemiddelde Europese prijsniveau ligt ver boven het wereldprijsniveau. Bovendien is er sprake, in de ontwikkelde landen als geheel, van een overproduktie. Wil de landbouw daarom zijn plaats innemen in een gezonde, Europese economie, dan zal de ordening van de markten gepaard moeten gaan met gezamenlijke maatregelen tot verbetering van de landbouwstructuur, die gericht is op een verhoging van de produktiviteit zonder daardoor de produktie op te voeren.

In deze situatie vol tegenstrijdige nationale belangen, is het begrijpelijk, dat het verdrag de regeling van het landbouwvraagstuk overliet aan de instellingen van de Gemeenschap en zelf niet meer dan een aantal beginselen en een procedure voor uitvoering vaststelde.

Zoals wij gezien hebben werd tijdens de eerste marathon overeenstemming bereikt over verordeningen voor graan (nr. 19), varkensvlees (nr. 20), eieren (nr. 21), slachtpluimvee (nr. 22), groenten en fruit (nr. 23) en wijn (nr. 24). Tevens werd toen besloten de marktordeningen voor een aantal andere sectoren (melkprodukten, rundvlees en suiker) voor 1 januari 1963 in werking te doen treden. In feite heeft men pas tijdens de tweede marathon overeenstemming bereikt over een geleidelijke totstandkoming van een

¹⁾ van Slobbe, Enige aspecten van de gemeenschappelijke landbouwpolitiek van de E.E.G. *Tijdschrift voor Economie*. Leuven. Jrg. 1960, nr. 4, blz. 417-432.

marktordening in een tweede categorie produkten: melk- en zuivelprodukten, rundvlees en rijst.

Teneinde de gemeenschappelijke markt voor deze produkten aan het einde van de overgangperiode tot stand te brengen, is ongeveer het volgende stelsel uitgewerkt:¹⁾ de beginselen van de marktordening zijn in de basisverordening vastgelegd; om de eindfase te bereiken, is een procedure vastgesteld, volgens welke een aantal maatregelen onmiddellijk moeten worden toegepast en andere maatregelen moeten worden uitgevoerd, hetzij automatisch, hetzij krachtens besluit van daartoe aangewezen (of ingestelde) instellingen en organen.

De kern van de maatregelen bestaat uit een stelsel van heffingen op invoer en restituties op uitvoer²⁾. Op de interne markt hebben deze tot doel — via een geleidelijke verlaging — de harmonische ontwikkeling naar één enkele markt mogelijk te maken. Ten aanzien van derde landen, vervangen de heffingen en restituties alle andere beperkende maatregelen. Doel is, door een stelsel van variabele heffingen de handhaving van een maximum prijsstabiliteit (prijzen op de wereldmarkt fluctueren sterk) en van een maximum vrijhandel te verzekeren. De restituties op uitvoer naar derde landen zijn bedoeld om overschotten kwijt te raken, zonder daarmee echter verdere overproductie, door buitensporige subsidies, te stimuleren. Een zekere EEG preferentie bij invoer is in het systeem ingebouwd voor granen (voorzover in belangrijke mate binnen de EEG geproduceerd) door een vermindering van de intra-communautaire heffingen met een nader vast te stellen forfaitair bedrag³⁾, en voor varkensvlees, eieren en slachtpluimvee, door de heffingen t.o.v. derde landen te verhogen met het verschil tussen aanbodprijs en de — door de Raad vastgestelde — sluisprijs.

In hoeverre nu is de Gemeenschap in staat haar dubbele doelstelling van prijsstabiliteit en liberale handel na te streven? Het

¹⁾ Vgl. Olmi, *The agricultural policy of the Community. Common Market Law Review*. London. Vol. 1, nr. 2, 1963, blz. 118-147.

²⁾ Voor groenten en fruit heeft men geen stelsel van heffingen maar van kwaliteitsnormen. Zie verord. 23. Hetzelfde geldt voor wijn, verord. 24. Voor rundvlees is een gecombineerd stelsel van heffingen en douanerechten t.o.v. derde landen overeengekomen. Zie *Bulletin*, 1964, nr. 1.

³⁾ Dit was een Frans verlangen, dat vooral op duitse tegenstand stuitte. Vgl. Bréart, *Les règles agricoles fixées à Bruxelles pour la CEE. Revue du Marché Commun*. Paris, nr. 44, février 1962, blz. 61-66.

verslag van de Commissie over het eerste jaar van toepassing van de landbouwverordeningen ¹⁾, doet hierover wel enige twijfel rijzen. In de sectoren varkensvlees, eieren en slachtpluimvee, is, door verhoging van de produktie in de lid staten (vooral Duitsland), de invoer in de lid staten verminderd ²⁾, de omvang van het intra-communautaire handelsverkeer is vrijwel hetzelfde gebleven, terwijl de invoer uit derde landen is gedaald (ondanks een verbruiksstijging van b.v. slachtpluimvee) ³⁾. In de sector granen valt vooral op, dat een netto-invoer van zachte tarwe plaats gemaakt heeft voor een exportoverschot.

De gevolgtrekking van deze gegevens is, dat de Gemeenschap niet in staat is een maximum aan handel met derde landen te verzekeren, vanwege het feit, dat de bevoegdheden ontbraken voor het voeren van een landbouwstructuurbeleid — verhoging van de produktiviteit zonder verhoging van de produktie —, een gemeenschappelijk produktie- en prijsbeleid en een gemeenschappelijk landbouw-handelsbeleid. Dit houdt in, dat totstandkoming van markt-orderingen in verschillende sectoren, zonder gelijktijdige totstandkoming van een gemeenschappelijk beleid in de genoemde gebieden, de gevaren voor een autarkische oriëntatie van het landbouwbeleid ernstig doet toenemen. Dit gevaar wordt versterkt, wanneer het streven naar Europese autarkie, doelbewust een instrument is van het beleid van één der lid staten voor het voeren van een onafhankelijke wereldpolitiek. Het gaat er voor Frankrijk dan om zijn concurrentie positie voor het einde van de overgangsperiode aanzienlijk te versterken. Een tweede instrument tot dit doel kan de ontwikkelingshulp zijn. Door de landbouwpolitiek te koppelen aan de ontwikkelingshulp, schakelt de onbeperkt geachte vraag in de ontwikkelingslanden voor een groot deel de prijs als regulerende factor uit op de landbouwmarkt ⁴⁾. Daarom is niet alleen een stelsel van preferenties in de EEG, maar ook een stelsel van financiering van exportoverschotten van belang.

¹⁾ *Bulletin* 1964, nr. 1, blz. 52-61.

²⁾ Geen gegevens zijn bekend over groenten en fruit. Wel wordt een opmerkelijke produktiestijging geconstateerd. Voor wijnen heeft de Gemeenschap een zelfvoorzieningsgraad van ongeveer 100%.

³⁾ Tekenend is b.v. ook de „eierkwestie”. Duitsland heeft geen toestemming gekregen, de invoer van eieren uit Nederland te beperken. Zij mag wel de heffingen aan de buitengrens verdubbelen, aldus de *Nieuwe Rotterdamse Courant* van 15-2-1964.

⁴⁾ Weinstock, *Probleme und Perspektiven der gemeinsamen Agrarpolitik der EWG*. *Europa Archiv*. Jrg. 18 (1963). Folge 19, blz. 721-728. Het plan Pisani voorziet voor 1962-1965 in een produktiestijging van 30%.

Vandaar de nadruk waarmee de Franse regering in beide marathonzittingen de *gemeenschappelijke financiering* van het landbouwbeleid heeft verlangd in een op te richten Europees Oriëntatie- en Garantie Fonds voor de Landbouw. Vandaar ook de Franse eis — tijdens de onderhandelingen met Groot Brittannië — om het eerst eens te worden over de interpretatie van de haastig in elkaar getimmerde verordening nr. 25, voordat over de invoer van landbouwprodukten uit de gematigde Gemeenebestzones onderhandeld zou kunnen worden ¹⁾).

De verordening maakt n.l. een onderscheid voor wat de *inkomsten* betreft tussen het eindstadium van de gemeenschappelijke markt en de overgangperiode. De inkomsten bestaan in de eindfase uit de ontvangsten van heffingen op de invoer uit derde landen, alsmede uit de bedragen van lid staten overeenkomstig de verdeelsleutel van art. 200 van het verdrag. Voor het einde van de overgangperiode moet geregeld zijn, dat de bijdragen van de lid staten vervangen worden door eigen gemeenschapsinkomsten (volgens de bepalingen van art. 201 van het verdrag). Tijdens de overgangperiode bestaan de inkomsten — in afnemende mate — uit bijdragen van de lid staten en in toenemende mate uit de ontvangsten op de netto-invoer (d.w.z. de bijdragen van de landen met grote invoer stijgt percentueel).

Voor wat de *uitgaven* betreft, moet het fonds, in het eindstadium de volgende posten financieren: restituties bij uitvoer naar derde landen, interventies ter regularisering van de markten en gemeenschappelijke acties van het structuurbeleid. In de overgangsfase worden deze posten in toenemende mate door het fonds gefinancierd ²⁾).

De landbouw commissie van het Europese Parlement constateerde terecht, dat hier geen sprake was van een Fonds, omdat de omvang van de uitgaven niet bepaald wordt door de inkomsten. Er is zelfs geen sprake van een normale begrotingspost: de benodigde gelden worden, zonder limiet, automatisch beschikbaar gesteld, zij het dat de Raad jaarlijks

¹⁾ Vgl. *Verslag* aan het Europese Parlement over de stand van de onderhandelingen met het Verenigd Koninkrijk. EEG Commissie. Brussel, 26 februari 1963. Hoofdstuk IV; en *Les Aspects financiers de la politique agricole commune. Revue du Marché Commun.* nr. 52, nov. 1962, blz. 422-430.

²⁾ Maas, Enkele opmerkingen bij verordening nr. 25. *Sociaal Economische Wetgeving.* Zwolle. Jrg. 10, nr. 6. Juni 1962, blz. 303-310.

de uitgaven volgens de normale begrotingsprocedure moet vaststellen ¹⁾).

Volgens de Franse delegatie — die toekenning van de heffingen aan het Fonds veilig wilde stellen — was de procedure van art. 201 thans (augustus 1962) zover gevorderd, dat goedkeuring van de nationale parlementen gevraagd kon — en moest — worden, voordat onderhandelingen over de invoer van landbouwprodukten uit de gematigde zones afgesloten konden worden.

De andere lid staten en Groot Britannië wilden de toekenning van de heffingen aan de Gemeenschap uitstellen totdat overeenstemming bereikt was o.a. over de andere eigen inkomsten van de Gemeenschap (in art. 2 van verordening 25 genoemd) en over een billijke verdeling van de lasten. Over een compromisvoorstel van de Commissie werd geen overeenstemming bereikt voor 29 januari 1963.

Als gevolg hiervan werd deze kwestie — wederom zonder voldoende voorbereiding — ook onderdeel van de agenda voor de tweede marathon. Op basis van twee ontwerp toepassingsverordeningen van de Commissie, kon men overeenstemming bereiken over de voornaamste punten. Ten aanzien van de inkomsten van het Fonds werd voor de overgangperiode bepaald, dat zij zouden worden gevormd door bijdragen van de lid staten, gedeeltelijk volgens de sleutel van art. 200, gedeeltelijk evenredig met de naar waarde te berekenen netto-invoer per marktorganisme. Ten aanzien van de uitgaven, werden de voorwaarden voor financiering door het Fonds nader uitgewerkt (met uitstel van debat over de controle van het Europees Parlement).

De gevaren van een dergelijk beleid — in afwezigheid van een beleid voor andere gebieden — laten zich gemakkelijk veronderstellen: wanneer de autarkische tendentie van de EEG zich kan voortzetten, zullen de inkomsten uit heffingen dalen, zonder echter een rem te zijn op de uitgaven van het Fonds en dus op overschotproductie. De uitgaven, althans de begrote restituties, zullen worden vastgesteld op basis van de omvang van de afzetbare overschotten, het Europese en het wereldprijsniveau.

Zonder in te gaan op de vraag, in hoeverre deze overschotstimulering reëel is, gezien de Amerikaanse ervaring met landbouwoverschotten, moet in ieder geval vastgesteld worden, dat deze

¹⁾ *Zittingsdocumenten* t.a.p. Doc. 81, par. 17.

oriëntatie een verstoring in de handel in landbouwprodukten inhoudt, met name voorzover het de samenwerking in Atlantisch verband en met de Gemeenebestanden betreft.

Tegen deze achtergronden zal waarschijnlijk het recente voorstel van de Commissie gezien moeten worden om te komen tot de vaststelling van een *gemeenschappelijke graanprijs ineens*, met ingang van het verkoopseizoen 1964/65. De totstandkoming van een prijsbeleid in de graansector zal doorwerken in de prijzen van de afgeleide produkten en kan dus meer zekerheid scheppen voor de producenten in de Gemeenschap. Bovendien is — aldus de Commissie in haar toelichting ¹⁾ — het prijspeil zo vastgesteld, dat het niet zal leiden tot een bedenkelijke toename van het graanareaal (vooral in Frankrijk nog mogelijk) in de Gemeenschap en dus de invoer uit derde landen op peil kan houden. Een zodanig produktie- en prijsbeleid acht de Commissie nodig om evenwicht tussen produktie en vraag op de wereldmarkt te vinden. Het is daarom een constructieve bijdrage van de Gemeenschap in de voorbereiding voor de komende GATT onderhandelingen.

In het licht van de vraagstukken rond de financiering van het landbouwstelsel is het daarom des te bedenkelijker, dat de Raad juist de beslissing over het graanvoorstel heeft uitgesteld tot het voorjaar van 1964.

De externe betrekkingen

Dit brengt ons op het tweede centrale vraagstuk van de beide marathonzittingen en meer in het bijzonder op de voorbereidingen voor de multilaterale tariefonderhandelingen in het kader van het GATT.

De „openheid” van de Gemeenschap is één van de beginselen, dat uitdrukkelijk in het EEG-verdrag (en de twee andere gemeenschapsverdragen) is neergelegd. Er wordt uitdrukkelijk van uitgegaan in de preambule; in art. 18 en in het hoofdstuk over de handelspolitiek wordt gesproken over het leveren van een bijdrage „tot een harmonische ontwikkeling van de wereldhandel” (art. 110); de Gemeenschap staat open voor samenwerking met derde landen en internationale organisaties en scheidt in het bijzonder de mogelijkheid voor toetreding van „elke Europese Staat” (art. 237).

De openheid van de Gemeenschap kwam voor de eerste maal aan

¹⁾ Zie Supplement van het *Bulletin*. 1963, nr. 12.

de orde in de onderhandelingen over de oprichting van een vrijhandelszone. Vanuit Gemeenschapsstandpunt gezien is het begrijpelijk, dat deze onderhandelingen vastliepen. De vrijhandelszone bood immers onvoldoende waarborgen voor een gemeenschappelijk beleid. Niettemin bevestigde de Raad van de EEG zijn „wil om het streven naar de oprichting van een multilaterale associatie tussen de EEG en de andere OEEES landen voort te zetten ¹⁾).

Tot een test van deze bereidheid is het nooit gekomen, omdat Groot Brittannië in augustus 1961 het verzoek indiende tot toetreding; in haar voetspoor deden een aantal andere Europese landen (Ierland, Denemarken en Noorwegen) hetzelfde verzoek; andere landen (Oostenrijk, Zweden en Zwitserland) verzochten om associatie. Deze test van haar openheid heeft de Gemeenschap niet doorstaan. Zij heeft zich, onder protest, neergelegd bij de Franse eis om de onderhandelingen af te breken. De economische redenen voor deze afwijzing lagen voor een groot deel op het gebied van de landbouw: het Britse systeem en met name de te grote afhankelijkheid van import van landbouwprodukten; zij waren gevolg van de vrees, dat de Britse verplichtingen t.o.v. de andere EVA landen een te grote uitbreiding van de Gemeenschap te weeg zouden brengen, die de betekenis van het gemeenschappelijk buitentarief zouden verminderen; de binding met allerlei staten over de wereld en met name de Verenigde Staten, zou de vergrote Gemeenschap doen ondergaan in een Atlantische Gemeenschap onder Amerikaanse hegemonie ²⁾).

„Na het débâcle in de Engelse onderhandelingen — aldus Dr. Mansholt ³⁾ — blijft nog één overtuigend middel om die openheid te bewijzen: een band — een partnership — met de Verenigde Staten. Deze eis is zo dringend, dat de interne ontwikkeling hiervan afhankelijk is gesteld.” Indien men dit standpunt legt naast de uitspraken van voorzitter Hallstein, dan is dit inderdaad het uitgangspunt van de Commissie. Het is ook de declaratoire politiek van vooral de Nederlandse en Duitse regeringen. De argumenten, die de Franse regering tot afwijzing van Groot Brittannië hebben gebracht, geven echter uiting van een tegengesteld beleid. In dezelfde

¹⁾ Beslissing van de Raad der EEG van 16-3-1959. *Europa-Bulletin*. 5e jrg. nr. 1. Maart 1959.

²⁾ Persconferentie van President de Gaulle van 14 januari 1963; *Pourquoi la négociation n'a pas abouti?* *Revue du Marché Commun*. nr. 54. Janvier 1963. blz. 5-11.

³⁾ Toespraak over „Atlantic Partnership and European Unity” te Den Haag op 18 september 1963.

richting wijst de Franse eis — in de zomer van 1963 — om, omgekeerd, de GATT onderhandelingen afhankelijk te stellen van een verdere voortgang in het landbouwbeleid.

Wil de opvatting van de Europese Commissie dus een reële hoop bieden en niet slechts een nieuwe illusie zijn, dan moet (1) ófwel vaststaan, dat het doel van de Kennedy-ronde wel overeenstemt met dat van de Franse regering, ófwel dat (2) de Commissie en de regeringen die haar opvatting delen, in staat zijn geweest de Gemeenschap, tijdens de tweede marathon, op een koers vast te leggen, die aanstuurt op een partnership.

(1) Een vergelijking van het doel van het Franse beleid met dat van de GATT onderhandelingen, leidt tot een negatieve conclusie. Het politieke doel van de GATT onderhandelingen, zo duidelijk geformuleerd door wijlen President Kennedy in de *Trade Expansion Act*, in zijn rede op 4 juli 1962 ter gelegenheid van de Amerikaanse onafhankelijkheidsdag en in zijn rede in de Pauluskerk te Frankfort op 25 juni 1963, is de totstandbrenging van economische samenwerking en internationale arbeidsverdeling niet tussen rivalen maar tussen partners, gebaseerd op het besef van gezamenlijke verantwoordelijkheid en onderlinge afhankelijkheid. Dit doel gaat lijnrecht in tegen de Franse opvattingen van een Europees Europa, dat onafhankelijk moet zijn van Amerika en waarin een Atlantisch deelgenootschap slechts een stap kan zijn op de weg naar de verworpen Atlantische gemeenschap onder Amerikaanse hegemonie.

(2) Voor het welslagen van de GATT onderhandelingen blijkt dus het antwoord op het tweede alternatief bepalend te zijn. De huidige oriëntatie van het gemeenschappelijk landbouwbeleid rechtvaardigt vooralsnog geen positieve verwachtingen. Dit geldt temeer omdat de coördinatie en harmonisatie van de in- en uitvoerregelingen voor de landbouwprodukten niet vallen onder het werkprogramma op het gebied van de gemeenschappelijke handelspolitiek ¹⁾ voorzover in het kader van het landbouwbeleid speciale oplossingen en procedures worden vastgesteld. De tot nu toe gevonden oplossingen — zoals hierboven besproken — bieden weinig uitzicht. In dit licht moet ook het resultaat terzake van de tweede marathon beschouwd worden: „De Raad heeft de wens uitgesproken dat de voornaamste uitvoerlanden voor landbouwprodukten doelmatig

¹⁾ Zie *Publikatieblad* van de Europese Gemeenschappen. 6e jrg. nr. 90 van 5 oktober 1962.

kunnen samenwerken bij de toepassing van de oplossingen die de Gemeenschap terzake zal voorstellen." ¹⁾

Veel zal ook afhangen van de tijdige vaststelling van een gemeenschappelijke graanprijs, hetgeen voorlopig nog stuit op Duits verzet (Duitsland schijnt hiertoe pas in 1966 te willen overgaan). Indien het juist is, dat „de handel in landbouwprodukten in het middelpunt staat in de nieuwe GATT-ronde, omdat de landen die hoofdzakelijk landbouwprodukten uitvoeren, met name de VS en een reeks Gemeenebestlanden, alleen bereid zijn hun tarieven voor industrieproducten te verlagen, mits er bevredigende afspraken over de handel in landbouwprodukten tot standkomen" ²⁾, dan is de kans op serieuze resultaten in de komende Kennedy-ronde uiterst gering.

Afgezien van dit verband tussen tariefverlagingen voor industrieproducten en afspraken over de handel in landbouwprodukten, staat bovendien nog de vraag open van de methode van tariefverlaging. Tijdens de voorbereidende GATT besprekingen van 16-21 mei 1963, heeft men overeenstemming bereikt over een systeem van lineaire verlaging met zoveel mogelijke beperking van uitzonderingen daarop. Dit wordt bevestigd in het resultaat van de tweede marathon. Na moeizame onderhandelingen in Genève, besloot men eveneens — op aandringen van de EEG — bij tariefverlagingen rekening te houden met aanzienlijke niveauverschillen tussen de verschillende tarieven (de z.g. dispariteiten). Over de criteria voor het bepalen van „belangrijke" dispariteiten is in het betreffende subcomité van het GATT, geen overeenstemming mogelijk gebleken (vooral tussen de delegaties van de VS en de EEG). De criteria, die hiervoor tijdens de tweede marathon zijn vastgesteld, hebben, voorzover bekend, geen aanzienlijke toenadering gebracht ³⁾. Ook dit versterkt het vermoeden, dat de kans op serieuze resultaten gering is.

Een definitief antwoord op de (tweede) vraag, n.l. of het beleid van de Gemeenschap een „open" koers vaart, is momenteel niet te geven. De voorlopige conclusie is echter, dat de Franse regering op een aantal concrete resultaten kan wijzen, terwijl de voorstanders van een atlantisch deelgenootschap op weinig meer dan enige beginselverklaringen kunnen steunen.

¹⁾ *Bulletin*. 1964 nr. 1, blz. 24 (n.l. betr. consolidatie van het steunbedrag voor landbouwprodukten).

²⁾ Hallstein in zijn rede tijdens de gecombineerde zitting van het Europees Parlement en de Raadgevende Vergadering van de Raad van Europa in Straatsburg op 17 september 1963.

³⁾ *Bulletin* 1963. nr. 7, blz. 12-17; 1964 nr. 1, blz. 21, 26-27.

Tegenover een doelbewust en tactisch doordacht Frans beleid in alle sectoren (gebruikmakend van het landbouwprotectionisme van de meest atlantisch georiënteerde, duitse partner), stonden de ander lid staten en het Europees Parlement met veel wensen, maar een weinig doordacht beleid. Het lijkt mij daarom onjuist de Europese Commissie verantwoordelijk te stellen voor een te Franse koers in de EEG. Haar voornaamste taak is de voortgang van de integratie te verzekeren, en daarin zo mogelijk een evenwicht tussen interne opbouw en openheid naar buiten te vinden. Komt de interne opbouw in ernstig gevaar, dan zal zij dat in eerste instantie moeten afwenden, zoals zij én in 1961 en in 1963 heeft gedaan.

Conclusie

Welke algemene conclusie zou men nu uit het voorgaande kunnen trekken?

Allereerst dat de marathon methode van besluitvorming tot relatief snelle resultaten leidt over concrete vraagstukken.

De hoge druk, waaronder de besluitvorming plaats vindt, de noodzaak ook om met „iets” voor de dag te komen, houden echter ook het gevaar in van onvoldoende doordachte besluiten (b.v. verordening nr. 25) en schijncompromissen (b.v. intentieverklaringen en het vaststellen van nieuwe tijdschema's).

Bovendien is de marathon methode duidelijk intergouvernementeel in plaats van „supranationaal”. Het Europese Parlement en de nationale parlementen komen er nauwelijks aan te pas. De rol van de Commissie is weinig meer dan die van geïnstitutionaliseerde bemiddelaar. Zuiver machtspolitieke factoren geven daardoor de doorslag, los van en vaak ten koste van het institutionele evenwicht, dat men in de verdragen had willen realiseren. Dit werkt vooral in het voordeel van die lid staten, die gebruik kunnen en weten te maken van politieke pressie middelen.

Van groot belang, bij de voorbereiding van de marathonzittingen, is ook de keuze van de vraagstukken geweest. Vraagstukken van principieele en politieke aard, waarover fundamentele meningsverschillen bestaan, (b.v. financiering van de landbouw, GATT onderhandelingen) zijn niet geschikt voor een marathon. Het gevaar van ondoordachte besluiten en schijncompromissen is juist voor dergelijke onderwerpen het grootst. De keuze van de vraagstukken is ook om een andere reden van belang. De oplossing van bepaalde concrete vraagstukken, zonder gelijktijdige oplossing van andere

problemen, kan in het voordeel werken van een politiek doel, dat door een deel van de lid staten verworpen wordt.

De conclusie lijkt gewettigd, dat de feitelijke aanvaarding van de Franse keuze, de Gemeenschap als geheel in de richting van een politiek drijft, die niet degene is van de meerderheid der lid staten.

Indien het huidige landbouwbeleid — en ook de EEG — een instrument is voor het Franse streven naar een Europees Europa, dan laat de tweede marathonzitting ons de grote vraag: Kan de europese economische integratie ook nog instrument zijn van ons streven naar Atlantische samenwerking?

En, zo niet, geven wij dan de voorkeur aan een economische opbouw van de zes met alle daaraan verbonden politieke consequenties (het onafhankelijk Europa der vaderlanden), OF aan een Atlantisch deelgenootschap met alle economische consequenties ervan (b.v. stagnatie van de EEG)?

Nederland heeft steeds verklaard voor Atlantische eenheid te zijn. De marathon van Brussel heeft bewezen, dat het hoog tijd is, deze politieke keus in een consequent beleid — in alle sectoren — waar te maken.